

Наташа Б. КИШ*
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 07.10.2019.
Прихваћен: 12.02.2020.

СТАНДАРДНИ ЈЕЗИК И ЈЕЗИЧКА КУЛТУРА ИЗ УГЛА СРЕДЊОШКОЛАЦА**

У овом раду анализирани су ставови средњошколаца према језичкој култури и стандардном језику. Језичка култура, посматрана у ширем социолингвистичком смислу, састоји се из више слојева, а централну позицију заузима култура говора. Задаци овог рада јесу да се укаже на одређене тенденције у степену развијености појединачних сегмената језичке културе и на то како средњошколци схватају улогу и положај стандардног језика у друштву и вишејезичној средини.

Кључне речи: култура, стандардни језик, ставови, социолингвистика.

1. Увод. Планирање језика, једна од макросоциолингвистичких дисциплина (Радовановић 2004: 27), подразумева низ практичних и теоријских питања везаних за нормирање језика, односно за обликовање стандарднојезичке норме у одређеној говорној заједници (Радовановић 1986: 187). Процес нормирања језика састоји се од низа корака који, између осталог, подразумевају прописивање експлицитне норме једног језика на свим језичким нивоима, а потом и њено ширење, неговање и унапређивање.¹ Управо у овим фазама процеса стандардизације садржан је традиционални концепт *културе говора*, односно поштовања нормативних принципа који се највише тичу правилности и чистоте у употреби стандардног језика (Бугарски 2001: 101). Идеал правилности односи се на „максимално поштовање норми књижевног језика у говору и писању, и то на свим нивоима језичке структуре, док чистота упућује на избегавање дијалектизама, провинцијализама, жаргонизама

* natasakis14@gmail.com

** Овај рад је настао у оквиру пројекта *Стандардни српски језик: синтаксичка, семантичка и прагматичка истраживања* (бр. 178004), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ Милорад Радовановић понудио је једну могућу систематизацију процеса нормирања језика, засновану да дотадашњим решењима, која обухвата десет фаза. Детаљније о језичком планирању и фазама у процесу нормирања језика в. Радовановић 1986: 186–197.

и сличне нестандартне лексике и фразеологије, а изнад свега на избегавање страних речи” (Бугарски 1996: 59). Оваква врста бриге о језику свакако је неопходна и оправдана. Последњих година свест о потреби неговања *културе говора* добија свој израз и кроз различите акције и пројекте званичних институција уз подршку медија: кампања *Негујмо српски језик*,² а у оквиру ње покренут је 2019. године *Караван културе говора*; у емисији *Кад зазвони* која је емитована на РТВ Војводине 2013. и 2014. године лектор Коста (Константин Кнежевић) имао је своју сталну рубрику *Језичке недоумице* и сл.

Култура говора централни је део једног шире схваћеног социолингвистичког концепта *језичке културе*, али свакако не и једини. Ранко Бугарски истиче да свако модерно друштво, посебно ако се ради о вишенационалном и вишејезичном друштву, треба да ради на развијању језичке културе (Бугарски 1997: 250) чији је акценат „на стваралачкој употреби језика, на сврсисходном вербалном општењу, на активном развијању језичке и комуникативне способности” (Бугарски 2001: 102). Језичка култура обухвата различита знања, вештине и ставове у вези са стандардним матерњим језиком, другим варијететима тог језика као и другим језицима у употреби у одређеном друштву, али и онима који имају статус светских језика (Бугарски 1997: 250). Овако схваћена *језичка култура*, сматра Бугарски, осим *културе говора* обухвата и *културу вербалне комуникације*, *културу мишљења* и *слушања*, као и *лингвистичку културу* (Бугарски 1991, 1996, 1997, 2001).

Задатак овог рада је да покаже одређене тенденције у степену развијености појединачних сегмената шире схваћеног концепта језичке културе код средњошколаца. Основни циљ јесте да се на основу ставова средњошколаца добијених у анонимној анкети укаже на њихово схватање улоге и положаја стандардног језика у друштву и вишејезичној средини. Желели смо да утврдимо колико се у њиховој свакодневној комуникацији примењују неки од принципа вербалне комуникације, те какав однос у том смислу имају према својим саговорницима. Важан део истраживања јесте издвајање ставова према језичким правима националних мањинских заједница, али и о вишејезичности уопште.

У истраживање је укључено 90 ученика трећих разреда новосадске Гимназије „Исидора Секулић”, 49 момака и 41 девојка. Сви испитаници су припадници српске националности, а само је један ученик навео да је по националности Србин и Буњевац. Матерњи језик готово свим испитаницима је српски, а два ученика изјаснила су се да имају два матерња језика – српски и мађарски.

Основни инструмент за прикупљање података у овом истраживању јесте анкета, која се састоји из више сегмената. У првом делу су питања у вези са

² Акција *Негујмо српски језик*, која се бави неговањем и заштитом српског језика, писма, опште језичке културе и писмености, организована је у априлу 2015. године на нивоу града Београда, уз учешће Секретаријата за културу, Филолошког факултета Универзитета у Београду и Библиотеке града Београда. Формирањем Посебног одбора у октобру 2016. године акција је проширена на државни ниво, уз учешће Министарства културе и информисања, Министарства просвете, науке и технолошког развоја и РТС-а.

демографским подацима, затим питања отвореног и затвореног типа везана за одређене сегменте језичке културе. Други део анкете чине тврдње у вези са којима су ученици исказивали степен свог слагања или неслагања према Ликертовој петостепеној скали ставова.

2. Резултати анализе. Подаци добијени у анкети статистички су обрађени, тачније израчуната је фреквенција одговора на питања затвореног и отвореног типа, као и фреквенција одговора везаних за понуђене тврдње у оквиру Ликертове скале.

2.1. У анализи ставова средњошколаца у вези са стандардним језиком и језичком културом полазимо од *лингвистичке културе* која обухвата знања о природи, структури и функцијама језика. То је „фонд чињеничних и теоријских знања о језику и језицима, као и језичким варијететима, којима располажу говорне заједнице, друштвене групе и појединци” (Бугарски 1997: 252).

Најпре ћемо погледати како средњошколци дефинишу појам матерњег језика. Готово 50% ученика сматра да је то језик који се прво научи, њих 29% матерњи језик одређује као језик мајке и оца, док само 5% каже да је то језик којим говори мајка. За по 6% средњошколаца матерњи језик је онај на којем се сања или који се најбоље зна. Испитаницима су у анкети били понуђени ови одговори, а резултати показују да је примарни критеријум ученицима био *порекло*, тачније редослед усвајања језика, а тек потом језик родитеља, док је малом проценту ученика основни критеријум био *степен компетенције* или пак *популарни критеријуми*.³

Колика је улога школе у развијању овог сегмента језичке културе показује податак да се 99% ученика изјаснило да је вишејезично, притом, из одговора који су сами давали можемо закључити да појам вишејезичности везују за знање страних језика, по правилу неког од светских језика, које уче или у школи (49%) или у приватним школама језика (23%) (15% ученика наводи оба начина учења језика истовремено), а не за знање неког од многобројних језика националних мањина у Новом Саду и Војводини, који имају или немају статус службених језика. Два ученика изјаснила су се да имају два матерња језика, те да ове језике усвајају у својој породици, али истовремено у одговору на питање јесу ли вишејезични наводе и стране језике које, као и њихови вршњаци, уче у школи.

Занимљиво је, међутим, да, иако се Војводина и Нови Сад одликују мултијезичношћу и мултикултуралношћу, нико од ученика не зна који су језици у службеној употреби у Војводини, а само један испитаник знао је све службене језике у Новом Саду.⁴ Њих 57% у својим одговорима наводи само неке од службених језика у Покрајини и 39% у Новом Саду. Важно је указати на чињеницу да чак 37% ученика сматра да је једини службени језик у Војво-

³ Тове Скутнаб Кангас наводи пет основних критеријума за одређивање матерњег језика: *популарни критеријуми* (нпр. језик на којем сањамо, мислимо, рачунамо и сл.), *порекло*, *степен компетенције*, *функцију* и *ставове* (Скутнаб Кангас 1991: 21–71).

⁴ Према Статуту Војводине статус службених језика у Покрајини имају: *српски*, *мађарски*, *словачки*, *хрватски*, *румунски* и *русински* језик и њихова писма, а у неким општинама такав статус имају још и *чешки*, *македонски* и *бугарски* језик. У Новом Саду статус службених језика имају: *српски*, *мађарски*, *словачки* и *русински* језик.

дини српски, а 52% ученика има исто мишљење када је у питању Нови Сад,⁵ што нас наводи на закључак да ова тема није у довољној мери заступљена у наставном процесу. Може се претпоставити и да сами ученици не обраћају пажњу на ово питање иако се, на пример, свакодневно сусрећу са таблама на којима су истакнути називи различитих јавних и културних установа исписаних на четири службена језика у Новом Саду.

2.2. Када су у питању ставови у вези са *стандардним језиком и културом говора* издвојићемо став 68% ученика да је улога школе, основне и средње, најважнија за њихово очување и неговање, само 12% супротног је мишљења, а 20% нема посебан став у вези са тим. Такође, чак 79% средњошколаца туди се да увек користи правилан и чист књижевни језик, 8% њих не слаже се са овом тврдњом, док 13% нема одређен став.

Будући да у овом „пилот истраживању” нисмо били у могућности да детаљније испитујемо ставове у вези са сваким појединачним слојем језичке културе, намера нам је била да кроз ставове у вези са употребом жаргона и дијалектизама укажемо на тенденције у општим ставовима о *култури говора*.

Истраживање показује да ученици имају изражену свест о постојању различитих варијетета језика, као и о ситуационом раслојавању језика.⁶ Они се труде да на часовима у школи, у разговору са старијим или непознатим особама не употребљавају жаргон (87% испитаника), али њихов став о овом типу социолекта подељен је. Иако готово половина испитаника сматра да је жаргон важан варијетет сваког језика и око 41% у њему види испољену језичку креативност, очигледно је да га не сматрају делом стандардног језика, те му отуда нема места ни у њиховим уџбеницима (тако мисли 38% ученика, 28% има позитиван став у употреби нестандартне лексике овога типа у уџбеницима, а 35% није сигурно у вези са овим питањем).

Много јасније дефинисан став имају испитаници у вези са дијалектизмима и регионализмима. Њихово присуство у стандардном језику не смета им и чак 75% ученика сматра да би требало да се чувају као део идиолекта сваког појединца, а само 4% има негативан став у вези са њиховом употребом.

2.3. Следећи слој језичке културе јесте *култура вербалног комуницирања* која своје основе има у прагматици и реторици. Под реториком се првенствено мисли на вештину организовања говорних догађаја и смењивања говорних чинова у различитим говорним ситуацијама. Ранко Бугарски је, издвајајући овај сегмент језичке културе, имао у виду прагматичке елементе које је као *конверзационе принципе* установио амерички филозоф Пол Грајс (Paul Grice) (Бугарски 2001: 102–103).

У нашем истраживању покушали смо да утврдимо неке сегменте понашања испитаника према саговорницима, као и њихово перципирање реализације Грајсових конверзационих принципа у говорним доменима као што су,

⁵ Овим статистичким показатељима ваља додати и 7%, односно 8% оних који су се експлицитно изјаснили да ове податке не знају.

⁶ О раслојавању језика видети у књизи *Социолингвистика* Милорада Радовановића (1986: 165–185).

на пример, телевизијске емисије у којима се развија дискусија међу гостима, односно учесницима у комуникацији.

Но, најпре нас је занимало како процењују сопствене комуникативне вештине и стратегије. Више од половине испитаника (52%) осећа се сасвим пријатно приликом јавног изношења свог мишљења, што је у случају ученика ситуација у школи или на часу, 16% је у овом погледу неодлучно, а 32% се изјаснило да се у овој врсти комуникације не осећа добро. Уједначене ставове добили смо и у вези са усменим и писменим одговарањем. Наиме, истраживање показује да 36% ученика радије одговара на часу усмено, 42% радије пише тест, али је и проценат оних који немају проблем ни са једним обликом провере знања веома висок – 22%.

У односу према својим пријатељима у приватној свакодневној комуникацији већина ученика показује уважавање и учтивост. Са тврдњом да увек сачекају да саговорник заврши своју мисао, па тек онда они преузму улогу говорника слаже се 65% ученика, 24% нема посебан став у вези са тим, а 11% свесно упада у реч својим саговорницима. Ипак, будући да већина ученика има изразито негативан став према саговорницима који говоре полако, дуго и досадно (66%), а само 17% њих у томе не види никакав проблем, не изненађује податак да 40% ученика сматра да је сасвим у реду да саговорници прекидају једни друге кад у таквој ситуацији имају нешто важно да кажу. С друге стране, са оваквим начином смењивања комуникацијских улога не слаже се 34% ученика, што указује на то да се према свим својим саговорницима односе са поштовањем (26% ученика има неутралан став). У школи би свакако требало посветити више пажње овом сегменту језичке културе, тим више што примере лоше културе вербалног комуницирања могу да виде, између осталог, у различитим телевизијским емисијама. Већина ученика има негативан став према вербалном понашању гостију телевизијских емисија у којима они говоре у глас и не дозвољавају саговорницима да кажу оно што желе (то је став 73% ученика, 13% у томе не уочава ништа лоше, а 14% нема нити негативан, нити позитиван став).

2.4. Наредни слој језичке културе јесте *култура мишљења* која подразумева да се на основу тога како неко говори може наслутити и како мисли. У својој књизи *Језик у друштву* (1996) Ранко Бугарски је, издвојивши неке негативне тенденције у савременом језику (релативно велики број формално и функционално неписмених, неприкладна и неумерена употреба страних речи, бирократизација језика⁷) показао чврсту везу између културе говора и писања, с једне стране, и *културе мишљења*, с друге стране.

Будући да се ово истраживање тиче тенденција у степену развијености језичке културе средњошколске генерације, пажњу смо усмерили првенствено на употребу страних речи. Овај део лексичког фонда има посебно истакнуто место када се говори о језичкој култури. Иако се лаицима чини да у језику постоји јасна граница између „страног” и „домаћег”, лингвисти истичу постојање континуума између ова два пола као резултат различитог степена

⁷ О процесу бирократизације језика в. Кликовац 2001, 2008, Клајн 2004.

адаптације и степена одомаћености у језику примаоцу.⁸ Често се може чути став да управо њихова употреба негативно утиче на језичку културу. Наша средина по традицији није пуристичка, у смислу екстремног, емотивног и милитантног пуризма који би из језика избацио све стране, „туђе” елементе, већ је одликује рационални и селективни пуризам као неопходна „претпоставка неговања језика, макар у смислу препреке неконтролисаног најезди и незналачкој употреби страних елемената” (Бугарски 1997: 96). Бројне студије и радови баве се страним речима и процесом језичког позајмљивања на различитим нивоима језичке структуре. Важно место у неговању и унапређивању језичке културе у том смислу имају специјализовани речници страних речи. Поменућемо само најновији *Велики речник страних речи и израза* Ивана Клајна и Милана Шипке (2006), као и речник који се, као пример рационалног пуризма, на најбољи начин супротставља незналачкој употреби англицизама: *Du yu speak anglosrpski? REČNIK NOVIJIH ANGLICIZAMA* (Васић/Прћић/Нејгебауер 2001). Такође смо рекли да се у „највидљивијем” сегменту језичке културе који се тиче *културе говора* заиста доста пажње посвећује управо страним речима које у том контексту добијају негативну конотацију. Младима се неретко приписује улога „увозника” и неумерених „корисника” страних речи, првенствено англицизама. У нашем истраживању желели смо да утврдимо ставове средњошколаца управо у вези са овим проблемом.

На основу њиховог степена слагања са понуђеним тврдњама можемо закључити да немају јасну слику о томе да ли употреба страних речи угрожава или не угрожава неки језик. Анкета показује да 49% средњошколаца сматра да је савремени српски језик у опасности због употребе страних речи, притом велики број испитаника није сигуран шта да о овом проблему мисли (27%) или се са овом тврдњом не слаже (24%). Истовремено, ставови испитаника у вези са неопходношћу позајмљивања речи такође су подељени. Иако ниједно савремено друштво не би могло функционисати без бројних позајмљеница из различитих језика, чак 27% наших испитаника не слаже се са неопходношћу употребе позајмљеница, док 33% мисли супротно, а 40% њих нема издиференциран став у вези са тим. Негативни предзнак језичког позајмљивања уочавамо у ставу ученика да у говорној ситуацији као што је школски час не би требало користити стране речи⁹ (то је став 38% испитаника, а чак 44% нити се слаже нити се не слаже са тим).

Покушали смо потом да издвојимо и неке прикривене ставове испитаника на основу њихове језичке праксе. Интересантно је да 78% средњошколаца мисли да може да разликује речи домаћег и страног порекла, али када смо им дали задатак да из низа именица издвоје оне које су домаћег порекла (*чарапе, папуче, сандале, чизме, ципеле*), само 13% знало је да су све наведене именице страног порекла, 86% погрешно је идентификовало неке од понуђених

⁸ Детаљније о самом процесу језичког позајмљивања в. Филиповић 1986.

⁹ Било би занимљиво упоредити ставове средњошколаца према позајмљеницама које су део стручне терминологије различитих области, оних које припадају жаргону различитих друштвених група или које су постале део стандардног лексикона савременог српског језика будући да обим овог истраживања није дозвољавао да се сам појам страних речи на овај начин сегментује.

речи као домаће, а једна је особа мислила да су све речи домаћег порекла. Такође, иако се 49% испитаника експлицитно изјаснило да стране речи негативно утичу на језичку културу и савремени српски језик, више од половине каже да англицизме често користи у свакодневној комуникацији (60%), а 28% каже да им је то уобичајена пракса (12% нема јасан став у вези са тим). За нека будућа истраживања остаје да се испита у којим ће се ситуацијама, у вези са којим темама, и у зависности од којих саговорника, средњошколци опредељивати за стране речи или њихове домаће синониме, што би јасније указало на њихове прикривене ставове у вези са овим проблемом.

2.5. *Култура слушања* подразумева прихватање и поштовање другачијег говора и другачијег мишљења (Бугарски 1996; 2001). Овај сегмент језичке културе тиче се првенствено односа говорника у вишејезичним срединама, као и односа стандардног језика и различитих нестандардних варијетета.¹⁰ Наше истраживање својим обимом и примарним циљевима није могло обухватити детаљнија бављења овом врстом ставова, те смо извојили само неке опште ставове ученика према дијалектима српског језика и ставове према језицима националних мањина.

Показало се да испитаници уочавају разлику између сопственог говора и других варијетета одређених територијалним критеријумом. Податак да 75% ученика сматра да може да одреди са којег дела српског говорног подручја неко долази указује на важност дијалекатске припадности у одређивању нечијег друштвеног идентитета (14% не уочава дијалекатске карактеристике других говорника, а 11% нема посебан став у вези са тим). У прилог овоме говори став 75% испитаника о важности и потреби чувања језичких особености града или регије којој говорник припада (само 4% не подржава чување дијалекатских црта у језику, док је 21% ученика неопредељено).

Када је реч о ставовима према вишејезичности и језицима мањинских националних заједница, ситуација је нешто другачија. Приближна уједначеност процената позитивних, негативних и неутралних ставова у вези са понуђеним тврдњама указује на комплексност овог проблема као и неопходност даљих истраживања.

Видели смо да се од 90 испитаника само двоје изјаснило да имају два матерња језика, а 99% ученика да су вишејезични будући да осим српског знају и неки светски. Истраживање је показало да више од трећине испитаника (38%) сматра да у Новом Саду говорници српског језика као већинског углавном знају и неки од мањинских језика, иако они сами не припадају тој групи говорника. С друге стране, проценат оних који мисле супротно или немају став у вези са тим готово је уједначен (32% испитаника се не слаже, а 30% је неопредељено), притом 56% анкетираних средњошколаца мисли да је у вишејезичној средини потребно да сви говорници уче и други, нематерњи језик ради лакше комуникације (18% се не слаже са овом тврдњом, а 26% је неопредељено).

¹⁰ Детаљније о томе в. Пауновић 2009.

Већина испитаника заступа став да припадници мањинских националних заједница могу да се школују на свом матерњем језику (81%) и да се њихова језичка права поштују (54%). Али релативно висок проценат оних који немају формирано мишљење о испуњености језичких права националних мањина (35%) и о заступљености мањинских језика на телевизији (47%) указује на то да ово нису теме које су, било са позитивним или са негативним предзнаком, у средишту интересовања ученика.

Следеће две тврдње односе се на ставове испитаника који сасвим извесно нису утемељени на познавању чињеница, већ имају основу у постојећим стереотипима и предрасудама. Наиме, висок проценат испитаника сматра да у Војводини представници националних мањина не знају српски језик (став 43% испитаника, док се са овим ставом не слаже 11%, а без одређеног става је чак 46%) и не желе да га уче (став 48% испитаника док се са овим ставом не слаже 10%, а без одређеног става је 42%).

Истраживање које претходи овом (Киш 2019) показује управо супротно, да, на пример, говорници две највеће мањинске националне заједнице у Војводини, мађарске и словачке, имају позитиван став према учењу српског језика. Више од половине испитаника мађарске националности у Суботици и Сенти и словачке националности у Ковачици и Бачком Петровцу према спроведеном истраживању сматра да припадници њихових националних и језичких заједница желе да уче српски, као и да им је знање српског као нематерњег језика потребно у свакодневним интеракцијама и према томе имају позитиван став.¹¹

3. Закључци. У овом раду покушали смо да покажемо однос једне групе новосадских средњошколаца према језичкој култури схваћеној у ширем, социolingвистичком смислу, а с тим у вези и однос који имају према друштвеној улози и статусу стандардног српског језика. Шири концепт *језичке културе* у свом средишту има *културу говора*, а обухвата и *лингвистичку културу*, *културу вербалног комуницирања*, *културу мишљења* и *културу слушања*.

Полазећи од *лингвистичке културе*, која се понајпре стиче у школи, испитивали смо како ученици одређују појмове *матерњи језик* и *вишејезичност*, те да ли знају језике са статусом службених у Војводини и у Новом Саду. Видели смо да испитаници одређују матерњи језик првенствено према критеријуму *порекала*, а значајно мањи проценат њих према *језичкој компетенцији* односно степену знања језика и према неким *популарним критеријумима*. Истраживање је показало да се готово сви испитаници изјашњавају да су вишејезични, а на основу спроведеног истраживања може се рећи да готово све ученике који су у њему учествовали карактерише *школска*¹² *двојезичност* / *вишејезичност* која подразумева учење страних језика у школи, а може се претпоставити да ученици нису имали много прилика да користе ове језике као природно средство комуникације (Скутнаб Кангас 1991: 115).

¹¹ До сличних резултата дошли су и други истраживачи који су се бавили темом језичких права националних мањинских заједница на територији Војводине, в. Киш 2019.

¹² Према начину усвајања другог језика може се разликовати: *природна* двојезичност, *школска* и *културна* двојезичност. Детаљније о овоме в. Скутнаб Кангас 1991.

Лингвистичка култура и познавање чињеница о језику и у вези са језиком умногоме утичу на сузбијање предрасуда и различитих стереотипа, што је у свакој вишејезичној и вишенационалној средини посебно важно. Отуда је веома важно радити заједно са младима на њеном ширењу и унапређивању, што смо нашим истраживањем и покушали да покажемо.

Према *култури говора* и *стандардном језику* испитаници имају изразито позитиван став, што за њих подразумева употребу правилног и чистог књижевног језика.¹³ Ученици праве разлику између различитих варијетета српског језика – његове стандардизоване форме и варијетета попут жаргона и дијалеката. Показало се да према жаргону и жаргонски обојеној лексици имају позитиван став, али и да сматрају да их треба држати одвојено од стандардног језика. С друге стране, дијалектизме сматрају важним елементом језика сваког појединца, важним одредницама личног и групног идентитета.

Када је реч о *култури вербалног комуницирања* овом приликом истраживали смо ставове ученика о њиховим способностима организовања исказа у формалној ситуацији, односно на часовима у школи. Приликом усменог изражавања пред наставником и осталим ученицима половина испитаника не осећа тескобу, трему или несигурност, и има једнак однос према провери знања у виду теста или усмено. Важно место у шире схваћеном концепту језичке културе и *култури вербалног комуницирања* свакако заузима однос учесника у комуникацији. Иако се на основу резултата анкете може закључити да ученици сасвим добро владају основним принципима вербалне комуникације, они их у појединим ситуацијама свесно не примењују. Управо на овом проблему треба радити у школи будући да на прилично лоше стање овог сегмента језичке културе указују бројни примери са којима се свакодневно срећемо кроз медије, у различитим телевизијским програмима који укључују разговор, дискусију гостију и водитеља програма.

Појам *културе мишљења* тешко је прецизно дефинисати и одредити све аспекте друштвеног живота и елементе језика који стоје у директној или индиректној вези са овим слојем језичке културе. Ми смо покушали да кроз ставове о страним речима уочимо степен отворености према „страном” и „туђем” у језику. Према резултатима истраживања видимо да ученици показују изражену свест о постојању опозиције „наше/домаће” – „туђе/страно”, али је њихов однос према страним елементима нејасно дефинисан. Уочава се утицај у друштву раширеног става да стране речи угрожавају српски језик, а вероватно су испитаници свесни и тога да се млади неретко оптужују, поред још неких друштвених група, да у томе имају значајног удела као чести „корисници” страних речи. Отуда половина ученика сматра да су стране речи један од елемената који негативно утиче на савремени српски језик. Ово истраживање показало је да би у циљу унапређења језичке културе ученицима ваљало јасније истицати разлику у степену одомаћености страних речи,

¹³ Овим истраживањем није нам била намера да испитамо ниво културе говора ученика, већ само њихов став првенствено према стандардном језику и његовој симболичкој вредности.

те проблемима везаним за неадекватну адаптацију новијих позајмљеница, првенствено, англицизама, и њихову незналачку употребу.

Као један од резултата истраживања видели смо да *култури слушања* треба дати више простора у настави, медијима и у јавном, културном и друштвеном животу у нашој средини. Овај део језичке културе треба посебно развијати у мултијезичним и мултинационалним заједницама каква је наша, треба активно радити на отклањању узрока појаве негативних ставова међу различитим друштвеним групама, неретко утемељеним на стереотипима и предрасудама.

Напоследку, треба нагласити да су анализирани ставови групе ученика само једне новосадске гимназије. Општи заључак који би се на основу њихових ставова могао извести јесте да је код њих изражена добра основа за развој језичке културе као и то да имају изражену свест о важности друштвене улоге стандардног језика као и потребе да се он чува и развија. С друге стране, уочени су и ставови везани за питања и теме које би требало да добију више пажње у областима планирања језика, језичке, па и опште друштвене политике. Свакако да би у нека будућа истраживања на овом пољу било потребно укључити ученике других гимназија и стручних школа, али и спровести слична истраживања у другим градовима. На тај начин, поређењем добијених резултата добила би се јаснија слика о односу овог дела популације према шире схваћеној језичкој култури и указало на могућности њеног унапређења.

ЛИТЕРАТУРА

- Бугарски 1991:** R. Bugarski, *Uvod u opštu lingvistiku*, Beograd – Novi Sad: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva – Zavod za izdavanje udžbenika.
- Бугарски 1996:** R. Bugarski, *Jezik u društvu*, Beograd: Čigoja štampa.
- Бугарски 1997:** R. Bugarski, *Jezik u kontekstu*. Beograd: Čigoja štampa.
- Бугарски 2001:** R. Bugarski, *Lica jezika. Sociolingvističke teme*, Beograd: Čigoja štampa.
- Васић/Прћић/Нејгебауер 2001:** V. Vasić, T. Prčić, G. Nejgebauer, *Du yu speak anglosrpski? REČNIK NOVIJIH ANGLICIZAMA*, Novi Sad: Zmaj.
- Киш 2019:** Н. Киш, О неким аспектима језичке политике у Војводини кроз ставове према језику, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, LXII/2, 173–196.
- Клајн 2004:** И. Клајн, Избор речи и обрта у књижевности, *Српски језички приручник*, Београд: Београдска књига, 165–203.
- Клајн/Шипка 2006:** И. Клајн и М. Шипка, *Велики речник страних речи и израза*, Нови Сад: Прометеј.
- Кликовац 2001:** Д. Кликовац, О бирократизацији српског језика, *Наш језик*, 34/1–2, 85–110.
- Кликовац 2008:** Д. Кликовац, *Језик и моћ*, Београд: Библиотека XX век.

- Пауновић 2009:** T. Paunović, *Sociolingvistički pogled u susedovo dvorište: stavovi prema jezičkim varijetetima*, Радови Филозофског факултета, Филолошке науке, 11/1, Пале: Филозофски факултет Универзитета у Источном Сарајеву, 77–100.
- Радовановић 1986:** M. Radovanović, *Sociolingvistika*, Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada, Dnevnik.
- Радовановић 2004:** M. Radovanović, *Planiranje jezika i drugi spisi*, Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Скутнаб Кангас 1991:** T. Skutnab-Kangas, *Bilingvizam da ili ne*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Филиповић 1986:** R. Filipović, *Teorija jezika u kontaktu: uvod u lingvistiku jezičnih dodira*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Školska knjiga.

Nataša B. Kiš

STANDARD LANGUAGE AND LANGUAGE CULTURE FROM HIGH SCHOOL
STUDENTS' PERSPECTIVE

Summary

In this paper we present the results of a sociolinguistic research into the high school students' attitudes towards language culture and standard language. Language culture, viewed in a broader sociolinguistic sense, is made up of several layers, and the culture of speech is in its central position. The main aim was to show certain tendencies in the degree of development of separate segments of language culture and how high school students understand the role and the position of standard language in society and in a multilingual environment. The results show that the high school students have positive attitudes towards the isolated elements of language culture and towards the role of the standard language. On the other hand, the analysis shows some negative tendencies that should get more attention in the context of language planning and curriculum design in schools.

Key words: linguistic culture, standard language, attitudes, sociolinguistics.